

ΧΡΥΣΑΛΛΙΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ,

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ,

ΠΟΙΚΙΛΑ.

ΤΟΜΟΣ Β'.

30 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ, 1864.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 48.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΚ ΓΕΝΟΥΣΗΣ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΩΝ.

ΥΠΟ ΚΑΡΟΛΟΥ ΧΟΠΦΙΟΥ.

(Συνέχεια ἴδε φυλλάδ. 47).

ΕΠΙΚΡΑΤΟΥΣΑ θρησκεία ἐπὶ τῆς Χίου ἦτον ἡ Δυτικὴ. Πρῶτος ἡμῖν γνωστὸς λατίνος ἐπίσκοπος ἀναφέρεται τῷ 1363 ὁ Μανφρέδος Κορονάτος (Manfredo Coronato), ἐκ δὲ τῶν δεκατριῶν διαδόχων αὐτοῦ, οἱ πλείστοι ἀνήκουσιν εἰς τὴν Γενουσιακὴν οἰκογένειαν τῶν Παλλαβικίνων ἢ αὐτῶν τῶν Ιουστινιάνων. Ὁ ἐπίσκοπος εἶχε καὶ Τοποτηρητὴν ὅστις ἀνεπλήρου αὐτὸν κατὰ τὸ διάστημα τῶν συνεχῶν αὐτοῦ ταξειδίων εἰς Δύσιν. Διετῆρει δὲ καὶ ἕνα ἑφημέριον καὶ δύο ἢ τρεῖς ὑποτακτικούς συνήθως ἀνήκοντας εἰς τὸ τάγμα τῶν Φραγκισκανῶν ἢ τῶν Αὐγουστίνων. Ἡ συντήρησις τοῦ Ἐπισκόπου ἐγένετο κατ' ἀρχάς ἐν μέρει μὲν ἐκ δεκάτων τῶν Γραικῶν καὶ Λατίνων κατοίκων, ἐν μέρει δὲ διὰ σημαντικῆς συνεισφοράς τῆς Μαόνας, ἥτις ὅμως κατὰ τὰς πολλάς μακρὰς χρεῖρας τοῦ Ἐπισκοπικοῦ θρόνου, ἐβουλεύετο νὰ εἰσπράττη τὰ εἰσοδήματα τῆς Ἐπισκοπῆς. Ἀπὸ τοῦ 1420 ὁμῶς ἀπέδιδεν αὐτὰ εἰς τὸν ἐκλεγθέντα διάδοχον

τῷ 1391 ὁ μισθὸς τοῦ Ἐπισκόπου ἀνέβαινεν εἰς τριακῶσια δουκάτα, καὶ τῇ 24 Μαΐου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐγένετο συμφωνία μετὰ τοῦ Ἐπισκόπου Ἰωάννου Βαπτιστοῦ (ἀποθανόντος τῷ 1394) ἵνα ὁ μισθὸς οὗτος ᾗ ἐκ μόνων διακοσίων δουκάτων κατὰ τὰ διαστήματα τῶν ἐν τῇ Δύσει ἀπουσιῶν αὐτοῦ, τὰ δὲ λοιπὰ νὰ διαμερίζωνται ἐξίσου μεταξὺ τοῦ τοποτηρητοῦ καὶ τοῦ ἑφημερίου πρὸς ἐπισκευὰς τῆς Μητροπόλεως. Βραδύτερον κηρύχθη ἡ μισθοδοσία αὐτοῦ εἰς τριακῶσια ἐβδομήκοντα τρία δουκάτα καὶ 3 1/4 ζιλιάτας, διότι οἱ Ὁρθόδοξοι ἱερεῖς καὶ λαῖκοι ἐδυστρέπουν εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν δεκάτων, καὶ ὁ Ἐπίσκοπος Λεονάρδος Παλλαβικίνης (1408—1421) ἀπεθύνθη εἰς τὴν Μαόναν πρὸς θεραπείαν. Ἄλλ' ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος τὰ εἰσοδήματα αὐτῶν ἠλαττοῦντο· ἀρκετὰ κτήματα Γραικῶν ἐδημεύθησαν ἕνεκα τῆς ἀνταρσίας ὑπὸ τῆς Μαόνας καὶ οὕτως ἔπαυσαν τοῦ ν' ἀποφέρωσι τι εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν. Τέλος μὲ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ παπικοῦ Ληγάτου Ἰουλιανοῦ τοῦ ἐκ Σαδίνης ὁ ἀπὸ τοῦ 1469—1499 ἀρχιερατεύσας Ἐπίσκοπος Ἰωάννης δὲ Καμούλιος παρέχωρσε τῇ 4ῃ Ἰουλίου 1480 εἰς τοὺς Ιουστινιανούς πάντα τὰ εἰσοδήματα τῆς Ἐπισκοπῆς τὰ ἐξ οἰκῶν, κτημάτων κ. τ. λ. προσερχόμενα ἀντὶ εἰκοσιν ἐξ δουκάτων καὶ 6 3/4 ζιλιατῶν μετὰ τῆς ὑποσχέσεως ὅτι ἐντὸς τριῶν ἐτῶν θὰ ἐπληθύνοντο ἑκα-

τὸν δουκάτα πρὸς ἐπισκευὴν τῆς Μητροπόλεως. Ἐκτοτε δ' ἐλάμβανεν παρὰ τῆς Μονᾶς τετρακσίαια δουκάτα ἐτησίως, ἀλλ' ἐκ δεκάτων καὶ ἄλλων οὐδὲν πλέον, καὶ οὕτως ἡ Ἐκκλησία ὡς πρὸς αὐτὸ ὑπῆλθη εἰς τὴν πολιτικὴν ἀρχήν. Τὰ ἐμβατικά ἀναβάνοντα εἰς διακσίαια περίπου δουκάτα, ἀφίνοντο συνήθως εἰς τὸν νέον Ἐπίσκοπον ἕνεκα τοῦ μικροῦ εισοδήματος αὐτοῦ· ἀλλ' ἡ θέσις αὐτοῦ ἐβεβελιώθη, ὅτε τῷ 1509 παρεχωρήθη εἰς αὐτὸν ἡ 5 μίλια τῆς πόλεως τῆς Χίου ἀπέχονσα Ἐκκλησία τῆς Παναγίας, ἥτις εἶχε σημαντικὰ κτήματα. Ἐκτὸς δὲ τούτων οἱ Μοναεῖς πρὸς ταῖς ὑπαρχούσαις, εἶχον οἰκοδομήσει καὶ πολλὰς νέας Ἐκκλησίας καὶ θεμελιώσαι καὶ μοναστήρια, ἐν ταῖς ὁποίαις ἔζων Δομινικανοί, Φραγκισκανοί καὶ Αὐγουστίνου, τῶν ὁποίων τὸ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Λεονάρδου Παλλαδικίνου ἐγκαινισθὲν μοναστήριον ἔκειτο ἐν τῷ προαστείῳ τῆς Ἀπλωταρεῖας. Ἐλάμβανον δὲ πολλάκις ὑπὸ τῶν Μονέων, ὡς π. χ. ὑπὸ τοῦ Βενεδίκτου Ἰουστινιανοῦ διαθηκυσαντος τῇ 20 Ἰουνίου 1538 πλούσια κληροδοτήματα· οὕτως ὁ Ἀνδρίολος Βάννας καθωράισε τὸ Μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου διὰ λαμπροῦ παρεκκλησίου. Διὰ τῆς πολυτελοῦς αὐτῶν κατασκευῆς καὶ διὰ ὠραίων εἰκόνων διεκρίνοντο ἰδίως αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Ἁγίου Δομινίκου, τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου, τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, ὑπὲρ τὴν θύραν τῶν ὁποίων ἦτο ἐξωγραφισμένη ἡ εἰσόδος τοῦ Χριστοῦ εἰς Ἱερουσαλὴμ. Ὁμοίως ἐξεῖχε καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς *Madonna di nostra Donna*.

Οὐχ ἥττον ὠραῖαι ἦσαν αἱ εἰς τοὺς Προστάτας Ἁγίους τῆς νήσου καὶ τῆς Γενούης ἀφιερωμέναι Ἐκκλησίαι τοῦ Ἁγίου Αἰωρεντίου, Ἁγίου Ἰσιδώρου, Ἁγίου Γεωργίου, Ἁγίου Πέτρου, Ἁγίου Νικολάου, *Sancta Maria delle Grazie* καὶ τὸ μετόχιον τοῦ Ἁγίου Μιχαήλ, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐγίνοντο αἱ συνελεύσεις τοῦ λαοῦ. Ἐν συνόλῳ ὑπῆρχον τέσσαρες Ἐκκλησίαι καὶ ὀκτὼ μοναστήρια. Μὲν τινα τούτων ἦσαν συνδεδεμένα νοσηκομεῖα· ὅμοιον τειροῦτο ἐθεμελιώσαν ἐν Ῥώμῃ πρὸς περιποίησιν ἀπόρων καὶ ἀσθενῶν Μαυρέων ὁ Ἐπίσκοπος (1502—1533) Βενέδικτος Ἰουστινιάνης, ὅστις κατέθεσε καὶ σημαντικὰ ποσὰ διὰ τὴν προίκισιν πτωχῶν Χίων κορασιῶν. Καὶ εἰς τὴν Φώκαιαν προσέτι ὑπῆρχε Λατινικὴ Ἐπισκοπὴ, ἡ ὁποία πρὸ τῆς κατὰ τὴν 14 Μαρτίου 1436 συμβάσεως κατακτήσεως, κατείχετο ὑπὸ τοῦ Γενουηνσίου Μιχαήλου Βαρθολομαίου δὲ Κησίνου· ὁ τελευταῖος ἐπίτροπος αὐτῆς· ἦτον ὁ τῷ 1457 ἀποθανὼν Λουδοβίκος δὲ Φόρος.

Πρὸς τούτοις εἶχον ναοὺς καὶ οἱ Ἕλληνες, εἰς τοὺς ὁποίους κατὰ τὴν συνθηκολόγησιν τοῦ 1346 ἀφείθησαν αἱ Ἐκκλησίαι αὐτῶν καὶ τὰ Μοναστήρια μὲν τὰ εισοδήματα αὐτῶν καὶ οἱ Ἐπίσκοποι αὐτῶν ἐν Φωκαίᾳ καὶ Χίῳ, οἵτινες ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τοῦ λαοῦ προσέφερον ὑπηρεσίαν εἰς τὴν Μονᾶν καὶ εἶτα ἐκυροῦντο ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τινὲς τῶν Ἐκκλησιῶν ἦσαν καὶ Ἐκκλησίαι προστατευόμεναι ὅπως ἡ τοῦ Κύδου Παναγία παρὰ τὸν Πύργον τῆς Σικελίας. Ἀλλ' ὅμως ὁ Ἐπίσκοπος τῆς Χίου ἀπεβλήθη ταχέως τῆς νήσου, διότι ὑποβλέπων τὰ πλουσιώτερα εισοδήματα τοῦ Λατίνου Ἐπισκόπου, εἶχε κατορθώσει συνωμοσίαν μετὰ τῶν Γραικῶν, οἵτινες κρυφίως εἶχον συναθροισθῇ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Καταβράκτου (ἔκτοτε μετονομασθέντος τοῦ Καταδότου) καὶ εἶχον ἀποφασίσει ὅπως τὸ Πάσχα, ὅτε οἱ Μοναεῖς θὰ ἦσαν συνηθροισμένοι εἰς τὴν Μητρόπολιν νὰ ἐπιπέσωσι κατ' αὐτῶν καὶ τοὺς ἐξόλοθρεύσωσιν. Ἀλλὰ νεάνις τις ἐρώσας ἐνὸς Ἰουστινιάνου, μαθεύσα τὸ τοιοῦτο, ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτὸν ὅπως τὸν σώσει, ὅλην τὴν ὑπόθεσιν ἐντεῦθεν οἱ συνωμόται αἰφνιδίως συνελήφθησαν εἰς τὸν κήπον τῆς Μονῆς. Καὶ ἅπαντες μὲν οὗτοι ἐπλήρωσαν τὸ ἔγκλημα αὐτῶν διὰ τῆς ἀγχόνης καὶ τῆς δημεύσεως τῶν κτημάτων αὐτῶν, ὁ Ἐπίσκοπος ὅμως κατεδικάσθη εἰς ἐξορίαν. Ἐκτοτε εἰς τὰς Ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις τῶν Γραικῶν πρόστατο εἰς Δίκαιος, τὸν ὁποῖον χωρὶς νὰ ἐρωτᾷ τοὺς Γραικοὺς ὀνόμαζε κατ' εὐθείαν καὶ ἐπεκύρωνεν ὁ Πατριάρχης. Ἡ κυριώτερα Ἐκκλησία τῶν Ὀρθοδόξων ἦτον ἡ πέντε μίλια τῆς πόλεως ἀπέχονσα Ἐκκλησία τῆς Παναγίας, ἥτις θεμελιώθησα ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου καὶ μὲ Μωσαϊκὰ κεκοσμημένη, ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ ὠραιότερα Ἐκκλησία τοῦ Ἀρχιπελάγους.

Καθόσον ἀφορᾷ τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ πνευματικὴν ἀνάπτυξιν, περὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου δὲν ἔχομεν τοσοῦτον ἀκριβεῆς πληροφορίαν. Καὶ ἀναφέρονται μὲν σχολεῖα ἐν Χίῳ καὶ ἀκαδημίαι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ Λατίνου Ἐπισκόπου, ἀλλ' ἐν τούτοις οἱ Ἰουστινιάνου προετίμων ἢ ἀνατρέφωσι τὰ τέκνα αὐτῶν ἐν Γενούῃ ἢ μᾶλλον νὰ πέμπωσιν αὐτὰ εἰς τὰ Πανεπιστήμια τοῦ Πατανίου, τῆς Παδοῦης καὶ τῆς Βονωνίας. Οὐκ ὀλίγοι δ' ἐπίσημοι ἄνδρες ἐξήλθον ἐξ αὐτῶν. Οὕτως ὁ *Ανδρίολος Βάγκας* (1385—1456), ὁ ἕνεκα τῆς παιδείας αὐτοῦ φίλος τοῦ Πάπα

Εὐγενίου τοῦ τετάρτου, ὅστις εἰς Ἰταλικούς στί-
χους περιέγραψε τὸν πρὸς τὴν Βενετιανήν πόλεμον
τοῦ 1431, καὶ πρὸς τὸν ὁποῖον μέγας ἀριθμὸς
ἀνεκδότων ἐπιστολῶν Κυριακοῦ τοῦ ἐξ Ἀγκῶνος
ἀπευθύνονται, αἰτίνες περιέχουσι περιεργότατας
εἰδησεις περὶ τῶν λειψάνων τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλ-
λωνος ἐν Καρδαμύλῃ καὶ περὶ τοῦ μνημείου (σχο-
λείου) τοῦ Ὀμήρου, πλησίον τοῦ ὁποῖου ὁ Ἀνδρί-
λος ἐν βαθυσκίῳ ἄλσει πιτυῶν, οὐ μακρὰν καθαρ-
ρὰς πηγῆς, εἶχεν οἰκοδομηθεῖ ἰδίαν ὑπὸ συγκῶν
περικλειομένην Ὀμηρικὴν ἐπαυλιν. Εἶτα ὁ υἱὸς
αὐτοῦ Ἀγγελος ὁμοῖος τῷ πατρὶ κατὰ τὴν πρὸς
τὰς ὥραιάς τεχνὰς ἀγάπην καὶ φιλομάθειαν, ὅστις
ἐφιλοξένησεν ἐν Χίῳ τῷ 1474 τὸν Κολόμβον· εἶτα
ὁ Λεονάρδος Γαριβάλδος, ὁ ἐπίσημος ἐπίσκο-
πος τῆς Λέσβου (τῷ 1482 ἀποθανών), γνωστὸς
διὰ τὰς πρὸς ἑνωσιν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας
προσπαθείας αὐτοῦ, διὰ τὰς περιέργους πληρο-
φορίας του περὶ τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντι-
νουπόλεως καὶ Λέσβου ὡς καὶ διὰ τὸ σύγγραμμα
αὐτοῦ *de vera nobilitate*· εἶτα ὁ Ἐπίσκοπος
Παῦλος ὁ ἐκ Νιόλης τῆς Κορσικῆς, ὁ Ἐπίσκοπος
Αὐγουστῖνος Βάρκας ὁ ἐκ Νεββίου, ὅστις εἰς τὰ
Γενουησικὰ Χρονικά αὐτοῦ ἀφῆκεν ἡμῖν περιεργο-
τάτην αὐτοβιογραφίαν· εἶτα οἱ Χίοι ἀρχιερεῖς
Παῦλος Μορέλλιος (1499—1502), ὅστις ἔγρα-
ψε σχολία εἰς τὴν Βίβλον, ὁ Βενέδικτος Λόγγος
(1502—1533) καὶ ὁ Τιμόθεος Γαριβάλδος (1564
—1566), ὅστις κατὰ τὸ παρὰδειγμα τοῦ Χίου πο-
λίτου Παύλου Κορεσίου συνέγραψεν ἤδη ἀπωλε-
σθεῖσαν ἱστορίαν τῆς νήσου Χίου, ἥτις ἐχρησίμευ-
σεν ὡς βάσις εἰς τὸ τοῦ *Ιερωνύμου Ἰουστινιάνου*
(γεν. τῷ 1544, ἀποθ. τῷ 1606) συγνήκας
ἀναφερόμενον σύγγραμμα *Description de l'île de*
Chio. Εἶτα ὁ Ἀντώνιος, ὁ ἀπὸ τοῦ 1562—1564
ἀρχιεπίσκοπος Παροναξίας, ὅστις διὰ τῶν Κηρυγ-
μάτων (*Predique quaresimali*) αὐτοῦ ἔσχεν ὄ-
νομα γνωστὸν μεταξὺ τῶν ἱεροκλήρικων τῆς ἐπο-
χῆς αὐτοῦ, ὅπως καὶ ὁ Ἀγγελος (1520, ἀποθ.
τῷ 1599), ὅστις ὡς καὶ ὁ Ἐπίσκοπος τοῦ Μεθ-
ερίου, ἐξεῖχε διὰ λόγων, ποιημάτων καὶ ἐκτετα-
μένων γλωσσικῶν γνώσεων· εἶτα τέλος ὁ Δομινι-
κανὸς Βικέντιος (γεν. τῷ 1519, ἀποθ. τῷ 1582),
ὁ ἐν ἔτει 1570 ἐν Ῥώμῃ μετὰ τοῦ Θ. Μανρίκου
εἰς 18 τόμους ἐκδώσας τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀ-
γίου Θωμᾶ. Ὡς νομικοὶ δ' ἐξεῖχον ὁ Ἀνδρέας (γεν.
τῷ 1502, ἀποθ. τῷ 1546), σύμβουλος Καρόλου
τοῦ πέμπτου καὶ συγγραφεὺς πανηγυρικοῦ τοῦ
Ἀνδρέα Δόρια, ὁ Βικέντιος (ἀποθανὼν τῷ 1570

ἐν Παρισίῳ), ὁ φίλος Ἑρρίκου τοῦ δευτέρου τῆς
Γαλλίας καὶ Καρδινάλιος Βενέδικτος (γεν. τῷ
1554, ἀποθ. τῷ 1621), ὅστις ἐξέδωκε τῷ 1608
ἐν Βονωνίᾳ τὰς Εἰσηγήσεις. Ὁ Ἀλέξανδρος (γεν.
τῷ 1515), ὁ φίλος τοῦ Μουράτου, ἐξαίρετος ἰα-
τρὸς καὶ λατινιστῆς, μεταφράσας διάφορα βι-
βλία τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ Ἱπποκράτους. Ὁ ἀνε-
ψιὸς αὐτοῦ Φραγκίσκος (γεν. τῷ 1570 ἐν Χίῳ),
ἀναδειχθεὶς ἑνδοξος μαθηματικὸς καὶ βοτανικὸς.
Ὁμοίως δὲ καὶ ἕτερα αἰσὶν τῆς Μανίας ἐξεῖχον διὰ
τὴν παιδείαν καὶ τὰς κλασσικὰς σπουδὰς αὐτῶν.
Ἐκ τῶν σχολείων αὐτῶν ἐξῆλθον πολλοὶ ὀνομα-
στοὶ Χίοι, ὅπως π. χ. ὁ Μιχαὴλ Σοφικνός, Γεώρ-
γιος ὁ Κορέσιος, Ἰάκωβος ὁ Παλαιολόγος καὶ Λέων
Ἀλλάτιος. Ἐκ τῶν τεχνῶν ἤνθουν ἰδίαις ἢ ἀρχι-
τεκτονικῇ καὶ ἡ ζωγραφικῇ. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πλεῖ-
στοι Μοναῖς ἦσαν μετανάσται καὶ εὗρον ἐν Χίῳ
μόνον ὀλίγας καταλλήλους κατοικίας, τὰς ὁποίας
ἐνοικίασαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, δι' αὐτὸ μετε-
κατέσαντο ἀρχιτέκτονες ἐξ Ἰταλίας καὶ ὠκο-
δομήσαντο ἐκ τῶν πλουσίων λατομείων τῆς νήσου
λαμπρὰ μέγαρα ἐν τῇ πόλει καὶ ἐξαισίας διὰ τει-
χογραφιῶν κεκοσμημένας ἐπαύλεις πρὸ τῶν πυ-
λῶν τῆς πόλεως. Κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα ἡριθμοῦν-
το 400 τοιαῦται, αἰτίνες περικλειόμεναι ὑπὸ ἀπε-
ράντου σειρᾶς ἀνεμομύλων, μὲ λαμπροὺς κήπους
καὶ εὐώδη ἄλση πορτογαλεῶν, μύρτων καὶ δαφνῶν
ἐπροξένουν καταπληκτικώτατον θέαμα. Δύο με-
γάλα ὑδραγωγεῖα κατεσκευάσθησαν ἀντὶ ἀνδρᾶς
δαπάνης, ὡς καὶ νεώρια πλησίον τοῦ λιμένος καὶ
τῆς προκουαίας, περιστύλιον δὲ μὲ μαρμαρίνας
στήλας ἔφερεν ἀπ' αὐτῶν μέχρι τῆς πύλης τῆς
ἀκροπόλεως. Διὰ τῆς δ' ἐπιτροπῇ ἐκ τεσσάρων
ἀνδρῶν (*Aedilen*) δηλαδὴ δύο Μανιέων, ἐνὸς πο-
λίτου καὶ ἐνὸς Ἕλληνος ἀρχόντος, διεύθυνε πάντα
τὰ ἔργα, καὶ ἐφρόντιζε διὰ τὴν συντήρησιν τῶν ὑ-
παρχόντων, ἔχουσα συνάμα καὶ τὴν ἀστυνομικὴν
ἐπιτήρησιν εἰς τὰ τῶν οἰκοδομῶν. Πανταχοῦ ἐξεῖ-
χεν ὁ θυρεὸς τῶν Ἰουστινιανῶν, ἐπὶ ὧν δὲ τῶν
πύργων ἐκυμάτι· ἐν ἡ σημαία αὐτῶν παρὰ τὴν τοῦ
Ἀγίου Γεωργίου. Πολυάριθμα ἐργοστάσια, μεταξὺ
τῶν ὁποίων καὶ μέγας μύλος πρὸς κατασκευὴν
χάρτου, ἐμαρτύρουν περὶ τοῦ πλούτου καὶ τῆς
φιλεργείας τῶν κατοίκων, ὥστε δικαίως Ἐνετός
τις περιήγηθῆς τὴν νῆσον τῷ 1480 καλεῖ τὴν
Χίον ἕνεκα τῶν ἐχρωμάτων, τῶν εὐφώρων πε-
διάδων, τοῦ ἀκμαζόντος ἐμπορίου καὶ τοῦ πυκνοῦ
πληθυσμοῦ αὐτῆς, τὴν πρώτην νῆσον τοῦ ἀρχιπε-
λάγους. Δικαιουμένη ἡ νῆσος αὕτη εἰς 12 Συγ-

δεσποτείας (Codespotariae), ἐξ ὧν τὸ μεσημβρινὸν ἡμῖσι Κατωμερία περιελάμβανε τὰς τέσσαρας εἰς μακτίχην πλουσίας, τὸ δὲ βόρειον (Ἀπανωμερία), τὰς λοιπὰς ἐκτὸς, κατῳκεῖτο ἐπὶ τῶν Ιουστινιανῶν ὑπὸ 90—120000 κατοίκων. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Μαονεῖς κατ' ἔτος ἐξηγόραζον ἐκ τῆς Τουρκικῆς δουλείας πλεον τῶν 1000 Χριστιανῶν δούλων (συνήθως ἕκαστον πρὸς 100 ἄνδρα) ὃ πληθυσμὸς ἤνυσαν ἐτησίως διὰ τῶν νέων τούτων ἐπιμελῶν ἀποίκων εἰς τούτους δὲ προσετίθεντο καὶ πολλοὶ δούλοι φυγάδες ἐκ τῶν Τουρκικῶν σεραίων, τοὺς ὁποίους οἱ Μαονεῖς ἔκρυπτον καὶ μὲ γῆν ἐπρὸικίζον δι' αὐτὰ ὅλα ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου ἔπρεπε ν' αὐξάνη ἀπὸ ἑτοὺς εἰς ἑτοὺς. Εὐάρεστος καὶ ἐλεῖθερος βίος ἐπεκράτει ἐπὶ τῆς νήσου μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων τῆς Γενουησιακῆς κυριαρχίας, καὶ ὁ τῷ 1546—1549 ἐπισκεψάμενος τὸ ἀρχιεπίσκοπος Γάλλος, Βελὼν ἐπαινῶν τὴν ὠραϊότητα καὶ τὸ εὐπροσήμερον τῶν παρθένων τῆς Χίου, γράφει ὅτι δὲν γνωρίζει τόπον ἐπὶ τῆς γῆς, εἰς τὸν ὁποῖον δύναται τις νὰ ζήσῃ εὐαρεστότερον ἢ ἐν Χίῳ. Πολυάριθμοι τελεταὶ ἐχρησίμευσον πρὸς διασκέδασιν τῶν Μαονέων καὶ τῶν ὑπηκόων αὐτῶν. Περὶ τῶν διασκεδάσεων τῆς Ἀποκρέω τοῦ 1445 εἰς τὰς ὁποίας εἶχε προσκληθῇ καὶ ὁ Ἐπαρχος τοῦ Πέρα Βαλθασσαρ Μαροῦφρος, ὑπάρχει ἐπαγωγὸς περιγραφὴ ὑπὸ Κυριακοῦ τοῦ ἐξ Ἀγκῶνος. Ἐπὶ δὲ περιεργότερα εἶνε ἡ περιγραφὴ τῶν τελετῶν, τὰς ὁποίας ἡ Μαόνα ἐτέλει κατὰ τὰς μεγάλας θρησκευτικὰς ἐορτὰς τοῦ Νέου ἔτους, τοῦ Πάσχα, τῶν Χριστουγέννων, τῶν Θεοφανείων, ὅπως βλέπομεν αὐτὴν ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Ἱερωνύμου Ιουστινιανου παρὰ Βλαστέω. Ἐπίσης δὲ καὶ ἡ πρώτη Μαΐου ὡς καὶ ἡ ἐορτὴ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ ἐορτάζοντο μὲ μεγάλην πομπήν. Μόνον οἱ Ἕλληνες καὶ Ἰουδαῖοι δὲν ἐδείκνυσαν σημεῖα τῆς αὐτῆς χαρᾶς, ὅπως ἔπραττον οἱ Λατῖνοι ἀμφοτέρω αἱ φυλαὶ, ἰδίως δ' ἡ τελευταία, ὡς καὶ ὁ Ἑλληνικὸς κληρὸς ἔπρεπε κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτὰς νὰ ὑπομένωσι προσβολὰς τινάς.

Ἐν γένει δ' ὑπάρχον διακρίσεις τινὲς εἰς τὰς κοινωρικὰς σχέσεις. Διεκρίνοντο ἐπὶ τῆς Χίου ἐκτὸς τοῦ κλήρου, ἐξ τάξεως κατοίκων. Εἰς τὴν πρώτην ἀνῆκε τὸ ἄρχον γένος τῶν *Ιουστινιανῶν*, ἥτοι οἱ Μαονεῖς μετὰ τῶν συγγενῶν αὐτῶν. Τὴν δευτέραν τάξιν ἀπετέλουν οἱ καλούμενοι *πολίται* (*Burgenses*), Λατῖνοι καὶ τὸ πλεῖστον Γενουήνσιοι, ἐξ ὧν τινὲς μὲν κατήγοντο ἐκ τῶν ἐταίρων καὶ πολεμιστῶν τοῦ Ζαχαρίου, ἕτεροι ὅμως

εἶχον μεταναστέσει εἰς Χίον μετὰ τὴν κατάκτησιν τοῦ Βιγνόζου (*Bignosi*). Οὗτοι ἐνησχολοῦντο κυρίως περὶ τὸ ἐμπόριον. Πρὸς τοὺς Ἕλληνας δ' ἐφέροντο πολλάκις τοσοῦτον ἀλαζόνως, ὥστε ἐνόητε ἡ Μαόνα ἦτον ἠναγκασμένη νὰ ὑπερασπίζηται τοὺς τελευταίους Ἀπέναντι ὅμως τῆς Μαόνας ἦσαν καὶ αὐτοὶ ὡς πρὸς τινὰ πολὺ περιορισμένοι, (ὡς Π. Χ. δὲν ἠδύναντο ἄνευ τῆς ἀδείας αὐτῆς νὰ οἰκοδομῶσιν οἰκίας), ἠδύναντο ὅμως ἐνόητε δι' ἐπιγυμνίας μετ' Ιουστινιανῶν καὶ εἰς τὴν κυβερνήσιν μέρος νὰ λαμβάνωσι καὶ οὕτω νὰ γίνωνται δεκτοὶ ὡς Μαονεῖς, ὅπως τοῦτο ἐγένετο μὲ τὰς οἰκογενεῖας *Paterio*, *Navone*, *Saginbene* (εἶτα *Adorno*) *Gamparanaro* (*Adorno*), *Ciproci* (*Justiniani Campi*) κατ. Τινὲς δὲ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν ἔλαβον παρὰ τῆς ὑπερηφάνου Ἐνετίας καὶ αὐτὸ τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου, ὅπως αἱ οἰκογενεαὶ *Cavarini* καὶ *Coresii*. Εἰς τὴν τρίτην τάξιν ἀνῆκον οἱ *Ἕλληες ἄρχοντες*, οἵτινες εἶχον παρὰ τῶν Βυζαντινῶν χρυσόβουλλα καὶ προνόμια εὐγενείας. Οὗτοι καὶ ὑπὸ τοῦς Γενουηναίους ἔχαιρον δικαίωματά τινα. Κατῳκοῦν ὅμως κεχωρισμένοι αὐτῶν, οὐ μόνον κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ ἐνδυμασίαν, ἀλλὰ κατοικοῦντες ἐν τῇ παλαιᾷ πόλει (*Burgus Graecorum*) τῆς Χίου, ἐνῷ οἱ πολῖται κατῳκοῦν ἐν τῇ νέᾳ πόλει (*Burgus Latinorum*). Οὐδεὶς δ' Ἕλληνα ἠδύνετο νὰ ἔχη κατοικίαν ἐν τῷ φρουρίῳ ἢ ἐν τῇ νέᾳ πόλει καὶ ἐὰν εἶχε τοιαύτην, ἦτον ὑπόχρεως νὰ τὴν πώλῃ εἰς τὴν Μαόναν. Δύο δὲ δικαιτεταὶ, εἰς Λατῖνος καὶ εἰς Ἕλληνα, ἐν διαφωνίᾳ τῶν ὁποίων προσετίθετο καὶ τρίτος ὑπὸ τοῦ Ἐπαρχοῦ διοριζόμενος, ἐξετίμων τὴν τιμὴν αὐτῆς. Ἐὰν Ἕλληνα τις, μετὰ τὴν πώλησιν τῶν κτημάτων αὐτοῦ, ἤθελε νὰ μετοικήσῃ τῆς νήσου, τὸ τοιοῦτον ἡ Μαόνα δὲν τὸ ἐμπόδιζε μὲν, ἐλάμβανε ὅμως τὸ τέταρτον τῶν ἐκ τῆς πώλησεως προσεχομένων χρημάτων. Κατὰ τὰ λοιπὰ, ἐφυλάχθησαν τὰ παλαιὰ ἔθιμα τῶν προδρόνων καὶ τῷ 1402 ὁ Ἐπαρχος διετάχθη αὐστηρῶς νὰ προσέγῃ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν συνθηκολογήσεων τοῦ 1346 καὶ τὴν τήρησιν τῶν χρυσοβούλλων τῶν Ἑλλήνων. Τὰ ἔθιμα τοῦ γάμου, ὁ περίεργος φόρος τῶν μὴ θελουσῶν πλεον νὰ νυμφευθῶσι χηρῶν καὶ ἕτερα διάφορα ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων πηγαζόντα ἔθιμα, καὶ τινες μικραὶ τιμωρίαι ἀφορῶσαι τὴν τιμὴν, παρέμειναν ἀμετάβλητα, ὅπως οἱ χοροὶ τῶν εὐγενῶν Ἑλλήνων ἐν τῷ Παλαιοκάστρῳ παρὰ τὸν ῥύακον Σκαρμαγκιάν. Πολὺ χειροτέρα ἦτον ἡ θέσις τῆς τετάρτης κλάσεως,

τῶν Ἑλλήνων παροίκων (Λατ. Villani). Οὗτοι ἦσαν δοῦλοι τῆς Μαρόκας ἢ καὶ ἰδίᾳ Μασονέων, πολ- λάκις ὑπὸ τῶν ὑπαλλήλων βερέως πιεζόμενοι, ἢ καὶ εἰς τινα πράγματα περιοριζόμενοι πολὺ εἰς τὰς διαθέσεις αὐτῶν. Ἦσαν δὲ ὑπόχρεοι νὰ δουλεύωσιν οὐ μόνον τῇ ἑταιρίᾳ, ἀλλὰ καὶ τῷ ἰδίῳ δεσπότη (Codespotes), κατὰ τὰ Χριστούγεννα, τὴν Τεσσαρακοστὴν καὶ τὰς ἡμέρας τοῦ Πάσχα πρὸς τοῦ- τοις δὲ νὰ ὑπηρετῶσιν αὐτὸν ὅταν ἐξήρχετο πρὸς κυνήγιον περδίκων. Ἦσαν δ' ὑπόχρεοι νὰ ᾔησιν πάν- τοτε ἑτοιμοὶ ὅπως ἐπὶ διαταγῇ τοῦ Ἐπαρχοῦ ἀκολουθῶσιν αὐτὸν ἐνοπλοὶ εἰς ἐκστρατείας εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ νὰ θυσιάζωσι τὴν ζωὴν αὐτῶν διὰ τὴν Γένουσαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκον. Τινὲς ἕνεκα τῆς βρεῖας καταθλίψεως ἐφευγον ἀπὸ τῆς νήσου κρυφίως. Πρὸς δοκιμασίαν τῶν συλλαμβανόμενων, οἵτινες συνήθως ἔλεγον ὅτι δὲν ἦσαν Χῖοι, τοῖς ἐπροτείνετο ἡ προφορά τῆς λέξεως fragela (εἶδος ἄρτου), διότι οἱ Χῖοι ἐπρόφερον αὐτὴν frangela. Ἐκ τῆς μὴ ὀρθῆς δὲ προφορᾶς τοὺς ἀνεγνώριζον, ὅπως τοὺς Γάλλους ἐπὶ τῆς Σικελίας ἐκ τοῦ γνω- στοῦ ciceri. Εἰς καλλιτέραν κατάστασιν, ἢ οὗτοι, διετέλουν οἱ τὴν γῆν καλλιεργοῦντες, οἱ μαστιχο- χωρικοὶ (Masticarii), οἱ ναῦται καὶ ναυπηγοὶ οἱ κατ' εὐθεῖαν τὴν Μαρόκαν δουλεύοντες καὶ οὐχὶ δε- σπότην (Codespotes). Οὗτοι ἦσαν ἐλεύθεροὶ καὶ τιμῶν θλιπτικῶν φόρων. Τὴν πέμπτην τάξιν ἀπε- τέλουν οἱ Ἰουδαῖοι, τοὺς ὁποίους ἕνεκα τῆς τοκο- γλυφίας αὐτῶν μετεχειρίζοντο καὶ ἐπὶ τῆς Χίου μετὰ τὴν αὐτὴν περιφρόνησιν ὅπως καὶ πανταχοῦ κατὰ τὸν Μεσαιῶνα. Καὶ ναὶ μὲν ἡ θέσις αὐτῶν εἶχε βελτιωθῇ σχετικῶς πρὸς τὴν θέσιν αὐτῶν ὑπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς, ἀλλὰ τὰ ἔθιμα καθ' ἃ ἡ Ἰουδαϊκὴ κοινότης ὤφειλε νὰ προσφέρῃ ἐτήσιως εἰς τὸν Ἐπαρχον μίαν λευκὴν σημαίαν μετὰ τὸν ἐρυ- θρὸν Σταυρὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, νὰ αἰτῇ παρ' αὐτοῦ μετὰ κεκλιμένον αὐχένα πᾶν αἶτημα, πρὸς τοῦτοις ἢ ἀπαγόρευσις εἰς πάντα Ἰουδαῖον τῆς ἐξό- δου ἀπὸ τῆς Μεγάλης Πέμπτης μέχρι τῆς δευτέρας ἡμέρας τοῦ Πάσχα ἐκ τοῦ Γέττου (Ghetto) εἰς τὸ ὁποῖον ἦσαν κεκλεισμένοι, καὶ ἡ υποχρέωσις νὰ φέρωσι πρὸς διάκρισιν κίτρινον κάλυμμα τῆς κε- φαλῆς, ταῦτα πάντα καταδεικνύουσιν ἄοιστα τὴν ταπεινωτικὴν θέσιν αὐτῶν. Ἡ ἕκτη τάξις τέλος περιελάμβανε τοὺς ἐπὶ τῆς νήσου ζῶντας ξένους, οἵτινες φυσικῶς κατὰ τὴν ἐθνικότητα αὐτῶν δια- φόρως μετεχειρίζοντο. Ἀξιοσημείωτον δ' εἶνε ὅτι οἱ Μουσουλμάνοι εἶχον ἐπὶ τῆς νήσου ἴδιον Κανδῆν (Cadilis), τοῦ ὁποῖου τὴν μισθοδότησιν ἀπὸ τοῦ 1498 εἶχεν ἀνελκύει ἡ Μαρόκα.

(Ἔπεται τὸ τέλος).

Ο ΜΥΣΤΗΡΙΩΔΗΣ ΘΑΛΑΜΟΣ.

(Συνέχεια ἴδε φυλλάδ. 47).

— Κύριε, εἶπεν ὁ νεοελθὼν, ὀνομάζομαι Δὲ Ζωκούρτ καὶ ἐπομένως ἐννοεῖτε πρὸς τί ἔρχομαι.

— Τὸ ὄνομά σας, κύριε κόμη, μοὶ εἶναι λίαν γνωστὸν, ἀπεκρίθη ὁ Λανζεκουδράς ἐδαφιαίως ὑπο- κλινών, διότι ποῖος τρώντι δὲν γνωρίζει ἐκ φήμης τὸν νικητὴν τῆς Γενεύης; . . . ἀλλὰ μόνον τὸ ὀ- νομά σας δὲν μοὶ ἐξηγεῖ ἀρκούντως. . . .

— Δὲν ἐνθυμείσθε λοιπὸν πλέον τί συνέβη χθὲς τὸ ἑσπέρας;

— Τοῦταντίον, ἐνθυμοῦμαι κάλλιστα ὅτι ἐδιη- γήθην ἐν ἀνέκδοτον, τὸ ὁποῖον δυστυχῶς δὲν ἠύδο- κίμητεν ὅσον προσεδόκων.

— Ἔχετε τὴν τόλμην, κύριε, διέκοψεν αὐτὸν ὁ Δὲ Ζωκούρτ, ἀπολέσας τὴν ἀταραξίαν, νὰ ἐξα- κολουθῆτε καὶ τώρα ἐμπαίζοντες.

— Ὁ Θεὸς φυλάξῃ! νὰ ἐμπαίξω ἐγὼ ἢ τώρα ἢ ἄλλοτε ποτε ὑμᾶς, κύριε κόμη, ἀνέκραξεν ὁ Λανζεκουδράς μετὰ ψυχικῆς συντριβῆς. Δὲν ὑπάρ- χει ἀμφιβολία ὅτι συνέβη παρεξήγησις.

Τοσαύτῃ ἀθωότης ἐνυπῆρχεν εἰς τοὺς λόγους καὶ εἰς τὴν ὕψιν τοῦ ἱππότου, ὥστε ὁ κόμης ἐνέπεσεν εἰς ἀμνηχανίαν.

— Ἐπιθυμῶ νὰ πιστεύσω, ὑπέλαθεν, ὅτι δὲν ὤρμηθητε ἐκ κακῆς προθέσεως, ἀλλ' ἐκείνη ἡ ἱ- στορία . .

— Ἐκείνην τὴν ἱστορίαν τὴν ἐπλασα ἐξ ὀλο- κλήρου, σᾶς ὀρκίζομαι, εἶπε ζωηρῶς ὁ ἱππότης.

Ὁ κόμης συνέσπασε τὰς ὀφρὺς, διότι ἡ διαβε- βαιώσις αὕτη ἢ προδήλως ψευδὴς τὸν παρώργισε, ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἤθελε νὰ προβῇ εἰς συζητήσεις, ἐξηκολούθησεν, ὥς ἂν μὴ ἤκουσε τοὺς λόγους τοῦ ἱππότου.

— Ἡ λοιπὸν εἴσθε ὁ καθαυτὸ ἥρως τοῦ δρά- ματος, ἢ σᾶς τὸ ἐδιηγῆθη ἄλλος τις, καὶ ἂν μὲν τὸ πρῶτον θὰ με ἀκολουθήσητε ἀμέσως, ἂν δὲ τὸ δεύτερον, ἀπαιτῶ νὰ μοὶ ὁμολογήσητε εὐθὺς τὸ ὄνομά του.

— Πῶς νὰ σᾶς τὸ ὁμολογήσω ἐνῷ δὲν τὸ γνω- ρίζω! διέκοψε πάλιν ὁ Λανζεκουδράς, εἶναι ἀκα- τανόητος σύμπτωσις! σᾶς ὁμνῶ εἰς τὴν ψυχὴν μου, ὅτι τὸ ἀνέκδοτον εἶναι ἀπλῶς πλᾶσμα τῆς φαντασίας μου.

— Οἱ ὄρκοί σας δὲν με πείθουν, εἶπεν ὁ κόμης, καὶ ἐξ αὐτῶν ἄλλο δὲν ἐξάγω, παρὰ ὅτι εἴσθε ἀ- νάξιος νὰ σᾶς μεταχειρίζομαι φιλοφρόνως. Σᾶς πα- ραχωρῶ προθεσμίαν ἕως τῆς αὔριον κατὰ τοιαύτην